

Dr hab. Anna Dymmel, prof. UMCS
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani magister Ewy Małgorzaty Mrowiec *Towarzystwo Ewangelickie Oświaty Ludowej w Cieszynie – działalność wydawnicza i oświatowa (1881-1905)*

Przedmiotem recenzji jest praca mgr Ewy Małgorzaty Mrowiec przedstawiona do obrony w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Ireny Sochy.

Ocena wyboru tematu

Ostatnie dekady dziewiętnastego stulecia również na ziemiach polskich przyniosły istotne zmiany m.in. w obszarze ekonomicznym, społecznym i kulturowym. Procesy industrializacji, rozwój technologii, wzrost świadomości narodowej, ruchy emancypacyjne jakie miały miejsce w tym okresie, przekładały się również na rozwój kultury książki, która stawała się ówczesnie jednym z ważniejszych środków przekazu. Szczególne i specyficzne ożywienie rozmaitych form aktywności dobrze widoczne było na terenach pogranicza, tj. w tym przypadku na Śląsku Cieszyńskim, który w drugiej połowie stulecia stał się obszarem dynamicznie rozwijającego się przemysłu i kultury. Wielokulturowość regionu, kwestie narodowościowe, religijne stwarzały interesujący i złożony kontekst, w którym funkcjonowała książka. Autorka słusznie odwołała się do ustaleń Krzysztofa Migonia mówiącego o książce etnicznej/narodowej i o narodowej/etnicznej kulturze książki. Przedmiotem Jej zainteresowania stała się wydawnicza i oświatowa działalność Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej w Cieszynie. Choć Towarzystwo odgrywało istotną rolę w regionie z racji kulturowego, narodowościowego i religijnego oddziaływania, to jednak nie doczekało się obszerniejszego, pogłębionego opracowania. Podobnie działalność wydawnicza TEOL, jak do tej pory, nie była przedmiotem odrębnej analizy. Dobrze zatem się stało, że Autorka sięgnęła po powyższy temat, wydobywając dokonania i ukazując znaczenie i rolę Towarzystwa obejmującego swym oddziaływaniem nie tylko środowisko polskich ewangelików, ale i w szerszym ujęciu oddziałującego w całym regionie. Podjęcie badań należy zatem uznać za uzasadnione i przyczyniające się do rozwoju bibliologii i szerzej nauki o komunikowaniu społecznym. Należy dodać, że zgodnie ze sformułowaniem zawartym w dokumencie założycielskim, główną misją Towarzystwa była działalność ewangelizacyjna i narodowa, przy czym pracę misyjną rozumiano jako „wydawanie i rozpowszechnianie dobrych ksiąg i gazet” (s. 72). W ujęciu Stanisława A. Kondka, przy całej ograniczoności tego stwierdzenia, mamy zatem do czynienia z instytucją, która zasadniczo nie sytuje się w kręgu typowych wydawców profesjonalnych nastawionych na realizację celów ekonomicznych, jednak samodzielnie podejmuje decyzje o wydawaniu tekstu i finansowaniu

produkcji¹. Warto zauważyć, że Autorka skupiła się na latach 1881-1905 czyli dwóch pierwszych dekadach działalności Towarzystwa (funkcjonowało ono do 1963 r.). Zabieg ten wydaje się uzasadniony, szczególnie z uwagi na złożoność celów i działań w tak rozległym okresie chronologicznym na jaki przypadająca całość działalności Towarzystwa. W wybranych dekadach, co podkreśliła Autorka, dało się zauważyć szczególną aktywność wydawniczą oraz oświatową, podczas gdy w latach następnych dominowały formy pracy ewangelizacyjnej.

Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja tej obszernej, liczącej 470 stron rozprawy jest poprawna, a jej strukturę wytycza logicznie uporządkowana problematyka badawcza, poczynając od zagadnień ogólnych do analiz szczegółowych. Rozprawa składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia, aneksu zawierającego przydatne zestawienia tabelaryczne (9), bibliografii. Nie zabrakło odpowiednich uzupełnień w postaci indeksów i ilustracji, stosownych spisów i wykazów, które są dobrym dopełnieniem pracy.

Ocena merytoryczna rozprawy

W obszernym wstępie, skonstruowanym według zasad właściwych dla tej ważnej części rozprawy i ukazującym dojrzałość badawczą Doktorantki, zostały wyłożone przyjęte założenia metodologiczne. Autorka sprawnie zreferowała stan badań, przekonująco dowodząc zasadności podjęcia powyższego tematu, następnie skupiła się na kwestiach definicyjnych i kontekstach metodologicznych. Praca ma charakter źródłowo-dokumentacyjny. Zasadniczym celem pracy, jak podaje Autorka (s. 23-24) jest „przedstawienie w kontekście historyczno-kulturowym działalności wydawniczej Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej w Cieszynie oraz jego roli w procesie kształtowania narodowej, kulturalnej i religijnej tożsamości mieszkańców regionu Śląska Cieszyńskiego od czasu powołania w roku 1881 aż po rok 1905.” Cele szczegółowe obejmowały, zgodnie z ujęciem historii książki, charakterystykę repertuaru wydawniczego, ustalenie intensywności działalności wydawniczej oraz wskazanie funkcji społecznych i kulturowych (s.24). Jak wynika z dalszego toku pracy Autorka zmierzała także do ukazania i wyjaśnienia roli działalności kulturalno-oświatowej i ewangelizacyjnej TEOL, niejednokrotnie realizowanej za pomocą książki. Doktorantka podjęła także, co trzeba podkreślić, trudne zazwyczaj, przez co rzadziej podejmowane przez badaczy, zagadnienia recepcji wydawnictw Towarzystwa traktowanej nie tylko jako element kultury książki, ale i pojmowanej w rozumieniu koncepcji komunikacji czytelniczej w ujęciu Janusza Kosteckiego oraz koncepcji książki w procesie komunikacji społecznej Karola Głombiowskiego. Umiejętnie wykorzystwała ogólniejsze ustalenia badań nad komunikacją społeczną i z uwagi na uwzględnienie czasopism, komunikacją masową. Główny cel jaki postawiła sobie Doktorantka został osiągnięty. Pani Mrowiec właściwie posługuje się pojęciami, w tym pojęciem książki dla ludu, prasy wyznaniowej, regionalnej, sięgając po ustalenia bibliologów i prasoznawców i porządkując dotychczasowe ustalenia, co jest istotne w kontekście prowadzonych badań. Pewne wątpliwości budzi jednak początkowy fragment stwierdzenia padającego we wstępie, iż „Pełny rozkwit oddziaływania druku nastąpił w XIX wieku, co było związane ze zjawiskami rewolucji przemysłowej, industrializacji i urbanizacji

¹ S. A. Kondek, *Zagadnienia wydawnicze i księgarskie*, Warszawa 2010, s. 105.

oraz scholaryzacji społeczeństwa, a zwłaszcza z rozwojem technologii w branży drukarskiej ” (s.15), który wydaje się pewnym uproszczeniem i wymaga dopełnienia. Na pewno już pierwsze dekady stulecia zapoczątkowały dynamiczne przemiany oddziaływania druku, jednak pełny rozkwit oddziaływania przypadał na późniejsze dziesięciolecia, przy czym procesy te przebiegały w różnym tempie na poszczególnych terenach.

Dążenie do rekonstrukcji wybranych obszarów działalności Towarzystwa i zamiar usytuowania przedmiotu badań w szerszym kontekście skłoniły Autorkę do licznych kwerend. Podstawę źródłową rozprawy, co należy podkreślić i docenić, stanowią różnorodne zasoby: dotychczas nie wykorzystane lub fragmentarycznie eksplorowane materiały archiwalne (dokumentacyjne i autobiograficzne dotyczące TEOL i postaci z nim związanych) pochodzące przede wszystkim z zasobu Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie, akta znajdujące się w cieszyńskim Archiwum Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, ponadto Autorka prowadziła kwerendę w zasobach archiwum w Karwinie, która jednak nie przyniosła spodziewanych efektów. Istotnych informacji dostarczyły źródła prasowe, w tym zawartość wydawnictw ciągłych TEOL-u, ponadto ważne z bibliologicznego punktu widzenia ogłoszenia księgarskie, spisy i katalogi biblioteczne, druki reklamowe i egzemplarze publikacji TEOL-u. Pani Mrowiec jest świadoma zalet i ograniczeń poszczególnych kategorii źródeł. Doktorantka umiejętnie posłużyła się licznymi metodami, w tym metodą bibliograficzną, biograficzną, analizą zawartości prasy, metodą krytyki piśmiennictwa. Ponadto, chociaż nie wymieniła, zastosowała metodę krytyki źródła w odniesieniu do materiałów archiwalnych. Właściwie przeprowadziła analizy ilościową i jakościową, porównawczą i socjometryczną, co pozwoliło na wieloaspektowy ogląd aktywności wydawniczej TEOL.

Dobre wprowadzenie w prezentację dokonań działalności edytorskiej Towarzystwa stanowi rozdział pierwszy, w którym Doktorantka kompetentnie i możliwie wszechstronnie przedstawiła ogólny rys historyczny Śląska Cieszyńskiego, uwzględniając specyfikę życia politycznego, społecznego, narodowego, kulturowego, kwestie administracyjne, wyznaniowe, funkcjonowanie różnorodnych związków kulturalno-wyznaniowych i ich działalność w sferze promowania książki. Autorka wspomina także o znaczeniu TEOL dla rozwoju literatury ewangelickiej Śląska Cieszyńskiego, przywołała przy tym podział na okresy literackie w ujęciu Renaty Czyż (s. 64) odmienny od dotychczas stosowanych, zabrakło jednak opinii Autorki o przydatności powyższej periodyzacji.

Doktorantka, zgodnie z przyjętą strukturą rozprawy, w drugim rozdziale przedstawiła powstanie Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej, organizacji o charakterze wyznaniowym ewangelickim z wyraźnym programem narodowym – polskim (s.64). Autorka sprawnie zaprezentowała genezę, powstanie, strukturę, cele działalności skupione na kształtowaniu narodowej, religijnej, i kulturalnej tożsamości śląskich ewangelików, omówiła formy działalności Towarzystwa głównie do 1905 roku. Zasygnalizowała ewolucję misji Towarzystwa, która dokonała się w późniejszym, nie ujętym w rozprawie okresie. Pewnym mankamentem tego dość obszernego rozdziału liczącego 30 stron jest jednak brak podziału na podrozdziały, co ma znaczenie nie tylko formalne, ale i wiąże się z uporządkowaniem wyводу.

Kolejne części rozprawy tj. rozdziały od trzeciego do szóstego Autorka poświęciła prezentacji działalności wydawniczej TEOL począwszy od omówienia organizacji pracy wydawniczej (rozdział 3), po charakterystykę repertuaru wydawniczego (rozdziały 4-6). Omówienie zadań organizacyjnych Doktorantka poprzedziła wprowadzeniem, w którym zamieściła rozważania na temat wzrostu znaczenia roli książki i czasopisma dla rozwoju oświaty i kształtowania się świadomości narodowej oraz dla rozwoju literatury na Śląsku Cieszyńskim. W kolejnych częściach rozdziału będących wynikiem samodzielnych analiz materiału źródłowego Pani Mrowiec omówiła szczegółowe aspekty działalności Towarzystwa: powstanie, strukturę, finanse, problemy organizacji działalności wydawniczej i system premiowy. Słusznie zwróciła uwagę na postaci społeczników, którzy odegrali istotną rolę w powołaniu i późniejszym funkcjonowaniu TEOL. Wydobyła także istotny problem kolportażu i popularyzacji piśmiennictwa, również poza Śląskiem Cieszyńskim oraz wpływ Towarzystwa na tworzenie się środowiska czytelniczego. Ponadto ukazała niezrealizowane plany wydawnicze TEOL świadczące jednak o określonych aspiracjach. W rozdziale znalazł się też wątek istotny nie tylko z punktu widzenia bibliologii, dotyczący cen i nakładów wydawnictw TEOL. W stanowiących szczególnie istotną część pracy rozdziałach od czwartego do szóstego Autorka skupiła się na charakterystyce repertuaru wydawniczego. Zagadnienie to nie było dotychczas podejmowane przez badaczy. Doktorantka w tym miejscu odwołała się, co uzasadnione, do pojęcia „rynek książki” zaproponowanego przez S.A. Kondka, obejmującego „procesy wydawnicze i inne procesy regulujące społeczny obieg książki”. Doktorantka zaprezentowała edytorski dorobek Towarzystwa składający się z 40 jednostek wydawniczych. Zgodnie z przyjętym podziałem wg. kryterium tematyczno-funkcjonalnego w pierwszej kolejności zaprezentowała piśmiennictwo religijne jako dominujące w repertuarze Towarzystwa (27 pozycji), następnie scharakteryzowała piśmiennictwo dydaktyczno-użytkowe i literackie (na co składało się 13 pozycji). W dalszej części rozdziału poświęconego drukom religijnym zastosowała szczegółowy podział piśmiennictwa. Autorka właściwie dokonała klasyfikacji piśmiennictwa, chociaż wątpliwości budzi wyłączenie polemicznego dziełka *Tarcza wiary ewangelickiej* z obrębu piśmiennictwa religijnego i prezentację w rozdziale *Piśmiennictwo dydaktyczne, użytkowe i literackie w programie wydawniczym TEOL-u* (podrozdział: *Odczyty, utwory popularnonaukowe, piśmiennictwo polemiczne i abstynenckie*). Trzeba dodać, że dylematy związane z niekiedy arbitralnymi decyzjami klasyfikacyjnymi w przypadku piśmiennictwa są udziałem wielu badaczy. Autorka słusznie zauważyła, że piśmiennictwo dydaktyczne, użytkowe i literackie było uzupełnieniem piśmiennictwa religijnego (s.185). W rozdziale zdarzają się też pewne niekonsekwencje dotyczące tytułów poszczególnych części rozprawy, a kolejności prezentacji zagadnień. Przykładowo podrozdział 4.2 zatytułowany został *Modlitewniki i rozmyślenia religijne* jednak Autorka rozpoczęła tę część od omówienia rozmyślań. W rozdziale piątym znalazło się także dość obszernie porównanie dokonań TEOL-u z działaniami katolickiego Dziedzictwa bł. Jana Sarkandra (s. 186-191). Dla większej klarowności wywodu można było wydzielić tę część w formie oddzielnego podrozdziału. Niezależnie od uwag szczegółowych przedstawiona analiza ma oryginalny charakter, odpowiednie zestawienia zawarte w Aneksie dobrze obrazują dane źródłowe.

Prezentację edytorskiego dorobku TEOL-u zamyka rozdział poświęcony wydawnictwom ciągłym tj. „Kalendarzowi Ewangelickiemu” ukazującemu się od 1882 r. i dwutygodnikowi „Przyjaciół Ludu” publikowanemu od 1885 r. Poza ogólną charakterystyką periodyków Doktorantka przedstawiła analizę zawartości prowadzoną również pod kątem informacji dotyczących działalności Towarzystwa, popularyzacji i dokumentowania jego społecznego oddziaływania. W rozdziale siódmym Pani Mrowiec skupiła się na omówieniu działalności kulturalno-oświatowej, z uwzględnieniem form pracy, inicjatyw kulturalnych, spotkań z naciskiem na działalność odczytową. Jak ustaliła Autorka, przedmiotem uwagi były kwestie wiary, tradycji, problemy społeczne, w tym alkoholizm, sprawy poprawy bytu materialnego najuboższej ludności. Ponadto w obszarze praktycznych działań znalazły się kwestie edukacji młodzieży, pomoc w organizowaniu księgozbiorów m.in. prywatnym szkołom ewangelickim. Poza tym, co trzeba podkreślić, Autorka zwróciła uwagę na jeszcze inne formy oddziaływania poprzez książkę przede wszystkim skierowane do młodego odbiorcy. Temu celowi służyła promocja i tworzenie spisów odpowiednich lektur dla poszczególnych kategorii wiekowych, począwszy od „książek dla małych dzieci” poprzez „książki dla dzieci do lat 10” po „książki dla starszych dzieci i dorastającej młodzieży”. Wartościowe pod względem wychowawczo-edukacyjnym i literackim tytuły dostępne były za pośrednictwem księgarni cieszyńskich lub bezpośrednio w krakowskiej księgarni G. Gebethnera i Spółki. Na rekomendowaną ofertę składały się dzieła własne, tłumaczenia i adaptacje powieści autorów polskich i obcych. Doktorantka zwróciła także uwagę na wspieranie śląskich studentów teologii poprzez bezpłatne przekazanie indywidualnych pakietów książek, przesyłanie egzemplarzy własnych książek do bibliotek wydziałów teologicznych uczelni krakowskiej i wiedeńskiej, ofiarowanie wybranych tytułów najuboższym. Współpraca obejmowała również instytucje spoza regionu, np. redakcję „Nowin Śląskich”. Działalność TEOL-u spotykała się z zawsze przydatnym wsparciem osób prywatnych w postaci darowizn rzeczowych i finansowych. Jak dowiodła Autorka i z czym należy się zgodzić, działalność Towarzystwa niejednokrotnie wykraczała poza region, czego świadectwem była nie tylko promocja druków, ale i udział w prestiżowych wystawach tj. w Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w 1894 r. i w wystawie ludoznawczej zorganizowanej w Cieszynie w 1903 r. O rozległych kontaktach Towarzystwa świadczył udział ks. J. Pindóra w Wystawie Światowej (EXPO) w Chicago w 1893 r.

Doktorantka zamieściła także interesujące rozważania na temat funkcjonowania własnej biblioteki TEOL-u i zweryfikowała okoliczności jej powstania. Nie pominęła innych form działalności Towarzystwa, w tym istotnej z punktu widzenia stawianych celów działalności dobroczynnej, misyjnej i ewangelizacyjnej, chociaż te ostatnie działania podjęte zostały z większym natężeniem pod koniec badanego okresu. Ostatni ósmy rozdział Pani Mrowiec poświęciła reklamie i recepcji wydawnictw TEOL-u oraz wybranych publikacji wydanych w innych ośrodkach, a uznanych przez Towarzystwo za pożyteczne. Reklama nowości wydanych przez cieszyńskie Towarzystwo ukazywała się w miejscowej prasie, zwłaszcza w periodyku „Przyjaciół Ludu”, ale też w jednym z kalendarzy wydawanych w Prusach wschodnich. Analiza zebranego materiału pozwoliła na ustalenia preferencji w zakresie wybieranych i polecanych tytułów, potwierdzając zarazem ogólniejszą rolę prasy szczególnie w XIX w. w popularyzacji książki. Nie umknęły uwadze Autorki poszukiwania prowadzone przez działaczy Towarzystwa nowych sposobów sprzedaży książek. Ostatni rozdział

zamykają rozważania na temat recepcji czasopisma „Przyjaciel Ludu” i ksiązek TEOL-u, przy czym Autorka uwzględniła oceny pozytywne oraz krytykę oferty Towarzystwa, wychodząc przede wszystkim ze środowisk o antagonistycznym (proniemieckim) charakterze. Pojawiały się również konstruktywne propozycje poszerzenia oferty dla lepiej wyrobionego czytelnika. Na pewno problem recepcji wymagałby dalszych badań, czego Autorka jest świadoma. Jak już zastrzegła w początkowych częściach rozprawy, nie było możliwe pełne rozwinięcie ulotnych i trudno poddających się badaniom zagadnień odbioru, wymagają one odrębnych kwerend w jeszcze innych źródłach, takich jak np. pamiętniki, wspomnienia, które mogłyby przynieść informacje na temat praktyk czytelniczych. Jednak ważne jest już samo postawienie problemu. Na pewno słuszne jest odwołanie się do ogólniejszych procesów związanych z poziomem alfabetyzacji społeczeństwa, plasującym się na stosunkowo wysokim poziomie w regionie i procesów tworzenia środowiska czytelniczego. Dla poszerzenia kontekstu Autorka przypomniała sytuację w tym zakresie na ziemiach innych zaborów.

Całość zamyka bardzo obszerne zakończenie. Znalazły się w nim zarówno ogólniejsze podsumowania, jak i informacje i dane szczegółowe, które, jak sadzę, z korzyścią dla większej klarowności wyводу mogłyby znaleźć się w poszczególnych rozdziałach. Należy jednak zgodzić się z Autorkę, że Towarzystwo Ewangelickie Oświaty Ludowej, skupiające ok. 750 członków rocznie, wydając ogółem 52 000 egzemplarzy i prowadząc liczne formy działalności odegrało istotną rolę w rozwoju kultury i polskości w regionie, niekiedy w opozycji do stanowiska części władz Kościoła ewangelickiego w trudnym okresie zaborów. Jak trafnie podkreśliła Doktorantka działalność prowadzona przez TEOL wpisywała się w ogólniejsze trendy epoki, ale i wynikała ze specyficznych potrzeb środowiska. Dzięki zaangażowaniu i konsekwencji działaczy w osobie m.in. ks. F. Michejdy, ks. J. Pindóra dorobek Towarzystwa na stałe wpisał się w kulturalny, społeczny i religijny obraz Śląska i w szerszym ujęciu oddziaływał na środowisko ewangelików poza granicami Śląska Cieszyńskiego. Rozprawa dobrze wpisuje się i uzupełnia lukę w wiedzy z zakresu historii książki i czytelnictwa końca XIX i początkach XX wieku.

Rozprawę prezentującą nowe, oryginalne ustalenia uzupełnia Aneks zawierający dziewięć tabel, w których Pani Mrowiec pieczołowicie zestawiała dane wydobyte ze źródeł, a dotyczące działalności i wydawnictw TEOL-u. Rozprawę zamyka obszerna bibliografia i wspomniane powyżej odpowiednie indeksy i ilustracje. W obrębie bibliografii wydzielone zostały źródła drukowane, źródła archiwalne i opracowania. Bogatą literaturę przedmiotu twórczo i skrupulatnie wykorzystaną w rozprawie Autorka podzieliła na druki zwarte, kolejno wyodrębniła artykuły z czasopism i wydawnictw zwartych oraz dokumenty elektroniczne i zasoby online. Całości dopełniają indeksy osobowy i tytułów publikacji wydanych, promowanych i recenzowanych oraz niezrealizowanych planów wydawniczych TEOL-u, ponadto wykaz tabel oraz ilustracji (5 fotografii), prezentujących głównie karty tytułowe publikacji wydanych przez TEOL.

Oceny strony formalnej rozprawy

Rozprawa została właściwie przygotowana pod względem formalnym. Mimo znacznej objętości zdarzają się bardzo nieliczne literówki (np. sięz, s. 154; srodowiska, s.248).

Napisana jest poprawnym stylem, chociaż z uwagi na wieloaspektowość omawianych zjawisk niekiedy została naruszona zasada zwięzłości wypowiedzi.

Podsumowanie

Pomniejsze uwagi i dostrzeżone usterki nie pomniejszą wysokiej oceny rozprawy. Doktorantka trafnie dostrzegła lukę badawczą, podjęła istotny temat poświęcony działalności wydawniczej Towarzystwa, mieszczący się w nurcie badań nad książką, oświatą i kulturą Śląska Cieszyńskiego. Pani Mrowiec zaproponowała właściwe i oryginalne rozwiązanie, uzyskując interesujące wyniki, wpisując swoje ustalenia w nurt badań nad kulturą i historią książki i czytelnictwa w ogólniejszym kontekście badań komunikacji społecznej i kultury. Zaprezentowała bardzo dobre umiejętności warsztatowe, trafnie zastosowała wybrane metody i skutecznie wyzyskała zasoby źródłowe, jest świadoma ich zalet i ograniczeń. Chociaż rozprawa ma charakter źródłowo-dokumentacyjny (o czym była mowa we wstępie) Autorka podjęła zabiegi interpretacyjne, wysoko też należy ocenić umiejętność wydobycia szerszych kontekstów i odniesień o interdyscyplinarnym charakterze. Na podkreślenie zasługuje trafne sformułowanie dalszych postulatów i propozycji badawczych, sygnalizujące, być może, dalsze zainteresowania naukowe Doktorantki.

Recenzowana praca doktorska stanowi oryginalne opracowanie. Doktorantka wykazała się znaczną wiedzą z szeroko pojętych nauk społecznych i humanistyki, szczególnie bibliologii i historii książki, czytelnictwa, prasoznawstwa, komunikacji społecznej oraz umiejętnościami prowadzenia samodzielnej pracy naukowej. Rozprawa spełnia zatem wymogi określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki. Wnioskuje o dopuszczenie Pani mgr Ewy Małgorzaty Mrowiec do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, 5.05.2022

Anna Dymmel
